

**ОСВІТНІ ТРУДНОЩІ ТА РІВНІ ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ
ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ:
ТАКТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ
З ЛЮДЬМИ З ДОСВІДОМ ВІЙНИ**

Ольга Логвись,
PhD з психології, асистент кафедри психології розвитку та
консультування, практичний психолог відділу у справах молоді
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
E-mail: olga.lohvys@tnpu.edu.ua

Повномасштабна війна в Україні спричинила зростання кількості здобувачів освіти з досвідом бойових дій, евакуації, втрати близьких, поранень, а також ветеранів та військовослужбовців, які проходять перекваліфікацію. Така категорія осіб належить до групи осіб з особливими освітніми потребами відповідно до сучасного українського освітнього законодавства (Закон України «Про освіту», 2017; Концепція розвитку інклюзивного навчання). Особи з досвідом війни стикаються з численними труднощами при здобутті освіти: психологічна вразливість, когнітивні порушення, дезадаптація, соціальна тривожність тощо. Відтак, виникає потреба у впровадженні спеціалізованих форм психолого-педагогічної підтримки. Їх ефективна інтеграція в освітній процес потребує створення нових підходів до комунікації, одним із яких є тактична комунікація [5, 10].

Досвід війни часто асоціюється з розвитком посттравматичного стресового розладу (ПТСР), вторинної травматизації, підвищеної тривожності, дратівливості, розладів сну, гіперчутливості, агресії, труднощів у концентрації уваги, регуляції емоцій та соціальній взаємодії, або, навпаки, апатії [2, с. 180 – 186]. За даними професора Чабана О., близько третини ветеранів мають симптоми ПТСР [7]. Психологічна служба МОН України та дослідження НАПН України (2022) також

підтверджують високий рівень емоційного виснаження серед студентів із досвідом війни. Українські фахівці – зокрема, Чабан О., Мазур В., Пінчук І. – акцентують на тому, що понад 30% учасників бойових дій мають симптоми ПТСР, тривожності, когнітивних порушень, зниженого рівня мотивації [1]. Дослідження Інституту соціальної і політичної психології НАПН України підтверджують наявність емоційної нестабільності, стигматизації та зниженого рівня адаптивності серед демобілізованих військовослужбовців у закладах вищої освіти [3].

Модель інклюзивного навчання у вищій школі передбачає адаптацію не лише методів викладання, а й стилів комунікації між викладачем та здобувачем освіти [5, 9]. Військовий або травматичний досвід вимагає форм комунікації, які знижують психологічну напругу, забезпечують відчуття контролю та передбачуваності. У сфері педагогіки розробка інклюзивного підходу до таких осіб базується на засадах гуманістичної освіти, моделі адаптивного навчання та принципів «trauma-informed education» (SAMHSA) [9]. Важливою складовою є тактична комунікація — взаємодія, яка сприяє зниженню тригерних ефектів та створенню середовища безпеки.

Поняття «тактичної комунікації» в освітньому контексті можна умовно адаптувати з військової психології та кризової педагогіки, як стратегію комунікативної поведінки, спрямованої на зменшення тригерних впливів, запобігання емоційній ескалації, формування довіри та взаємоповаги, дотримання чіткої і водночас емпатійної структури спілкування [6, 8, 9]. Тактична комунікація є стратегією, що враховує психоемоційні обмеження особи, котра передбачає уникання тригерної лексики, емпатійне слухання, право особи самостійно обирати рівень включення в обговорення, прозорість освітніх процесів тощо.

Науковці виокремлюють основні принципи тактичної комунікації в освітньому середовищі такі, як:

- принцип безпечного середовища – створення фізично та емоційно безпечного простору (за теорією А. Maslow; концепцією «trauma-informed teaching» – SAMHSA);
- принцип передбачуваності – чіткі графіки, алгоритми взаємодії, уникнення несподіваних змін;
- принцип адаптивності – варіативність форм завдань, зниження навантаження в кризових періодах;
- принцип делікатності – уникання прямого обговорення бойового досвіду, якщо це не ініційовано самим здобувачем;
- принцип паритету – спілкування на рівних, з визнанням досвіду особи, без авторитарного тиску.

Отже, суспільство в умовах війни вимагає нових форм академічної взаємодії, а саме тактична комунікація стає основою педагогіки довіри, що дозволяє інтегрувати людей із травматичним досвідом у систему освіти з повагою до їх гідності, потреб та досвіду. Українські приклади демонструють, що поєднання психологічної обізнаності, освітньої гнучкості та ціннісної чутливості є ключовим для якісної реабілітації через освіту. Тактична комунікація в закладах вищої освіти є критично важливою складовою сучасного освітнього процесу, особливо в умовах соціальних трансформацій, викликаних війною та масовою травматизацією населення. Її впровадження сприяє не лише підвищенню ефективності навчання, а й забезпеченню психоемоційної безпеки здобувачів освіти з досвідом війни, внутрішнього переміщення, втрат або хронічного стресу.

Список використаних джерел:

1. Богомолець, О. В., Пінчук, І. Я., Ладик-Бризгалова, А. К. Поширеність та структура посттравматичних психічних порушень в учасників бойових дій. *Архів психіатрії*, 2016, 22, № 2. С. 11–15.

2. Довідник діагностичних критеріїв DSM-5-TR від Американської психіатричної асоціації / пер. з англ. О. Лизак, М. Прокопович, О. Антошинин. Львів : Видавництво «Компанія «Манускрипт», 2024. 592 с.
3. Інститут соціальної і політичної психології НАПН України. Соціально-психологічна адаптація ветеранів у цивільному житті: звіт за результатами дослідження. К., 2022. 48 с.
4. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації для ЗВО щодо адаптації освітніх програм для ветеранів. К., 2023. 12 с.
5. Топузов О.М. Поствоєнна освіта: виклики та стратегічні орієнтири / Освітній дискурс. 2023. № 2(44). С. 5–11.
6. Тактична комунікація для закладів освіти. Посібник. Як ти, брате? 2024. 40 с.
7. Чабан О. Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців: клініко-психологічні аспекти / Психологія і суспільство. 2020. №1. С. 39–46.
8. Grossman D. On Combat: The Psychology and Physiology of Deadly Conflict in War and in Peace / D. Grossman. – Millstadt, IL: Warrior Science Group, 2009. 403 p.
9. SAMHSA. Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services. Treatment Improvement Protocol (TIP) Series 57. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2014.
10. Veteran Hub. Звіт про стан освітньої адаптації ветеранів у ЗВО. К., 2023. Режим доступу: <https://veteranhub.org>